



Generalitat de Catalunya  
**Departament  
de Cultura**



# LA GUERRA D'ESPANYA A L'ARXIU

## Refent memòria des de la 4a generació



**XAC** | Xarxa  
d'Arxius  
Comarcals  
Arxiu Comarcal de la Garrotxa

## ÍNDEX

<b>PRESENTACIÓ DE L'ACTIVITAT.....</b>	<b>2</b>
Descripció de la proposta.....	2
Descripció de l'activitat.....	2
Sabers bàsics.....	3
Competències clau.....	3
<b>DINÀMIQUES DE L'ACTIVITAT.....</b>	<b>4</b>
Taller a l'aula. Introducció.....	4
Desenvolupament de l'activitat .....	5
Cessió d'un espai de treball a l'ACGAX .....	8
<b>RECURSOS DE L'ACTIVITAT.....</b>	<b>8</b>



Seu de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.  
Foto: Daniel Sànchez i Jaume Orpinell

Imatge de la portada: Retrat de cos sencer d'un milicià. ACGAX. Fons Francesc Jaume Coll (Mestres).

## PRESENTACIÓ DE L'ACTIVITAT

### Descripció de la proposta

---

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya disposa d'una Xarxa d'Arxius Comarcals encarregats de conservar, tractar, fer accessible i difondre el nostre patrimoni documental. És per això que des de la Xarxa d'Arxius Comarcals es creen activitats dirigides al públic escolar.

Aquestes propostes didàctiques faciliten que l'alumnat entengui quina és la funció pràctica d'un arxiu i ofereixen diferents recursos educatius per aproximar-se al passat a través dels arxius del territori.

### Descripció de l'activitat

---

Aquesta activitat vol donar a conèixer a l'alumnat d'educació secundària quatre esdeveniments que van ser determinats en el desenvolupament de la Guerra d'Espanya a la comarca de la Garrotxa.

1. L'organització del moviment obrer a la Garrotxa i el seu protagonisme durant la guerra.
2. Els fets del Triai.
3. La protecció del patrimoni artístic català a Olot durant la guerra.
4. La Junta Local de Defensa Passiva d'Olot.

L'activitat proposa una aproximació a aquests quatre episodis del conflicte a través d'un taller per treballar les fonts primàries al centre educatiu. Es recomana fer aquesta activitat amb l'alumnat un cop s'hagi treballat el tema de la Guerra d'Espanya per facilitar la comprensió dels fets que narra la documentació. La base d'aquest treball és una selecció de documents de finals del segle XIX i principis del segle XX custodiats, majoritàriament, a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX).

L'activitat no només permet conèixer fets històrics determinats per entendre la història recent del territori, sinó que també posa a l'abast de l'alumnat una eina de cerca i font d'informació de primer ordre; la que representen els fons de l'ACGAX.

## Sabers bàsics

---

L'activitat desenvolupa els següents sabers del currículum de ciències socials de tercer i quart d'educació secundària<sup>1</sup>:

- Cerca, tractament de la informació, ús de dades en entorns digitals, interpretació de les fonts i avaluació de la fiabilitat.
- Aplicació dels mètodes de recerca de les ciències socials en l'anàlisi problematitzada i multicausal de fenòmens de l'entorn i dels seus vincles amb fenòmens globals.
- Ús de fonts històriques i geogràfiques per a la construcció del coneixement sobre el passat recent i fenòmens actuals.
- Interpretació de les transicions, revolucions i resistències a la Catalunya i l'Espanya contemporànies i els seus lligams internacionals.
- Contextualització de les principals transformacions polítiques, econòmiques, socials i culturals, incidint en la Segona República, la guerra, el franquisme i la transició democràtica.

## Competències clau

---

L'activitat permet posar en pràctica les següents competències clau del currículum educatiu<sup>2</sup>:

- Competència en comunicació lingüística.
- Competència social, personal i d'aprendre a aprendre.
- Competència en consciència i expressions culturals.
- Competència ciutadana.

---

<sup>1</sup> Decret 175/2022, de 27 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació bàsica de la Generalitat de Catalunya.

<sup>2</sup> Llei Orgànica de Modificació de la Llei Orgànica d'Educació 3/2020, de 29 de desembre d'Educació. Al *Butlletí Oficial de l'Estat*, 30 de desembre de 2020.

## DINÀMIQUES DE L'ACTIVITAT

A qui s'adreça	Alumnat de segon cycle d'educació secundària.
Objectius	<p>Conèixer la funció de l'Arxiu.</p> <p>Conèixer la documentació custodiada a l'ACGAX relacionada amb els fets de la Guerra d'Espanya.</p> <p>Familiaritzar-se amb la cerca de documentació online i amb la metodologia del treball amb fonts primàries.</p> <p>Reconstruir el desenvolupament de la guerra a través de quatre fets històrics significatius per a la comarca i ben documentats.</p> <p>Situar en una línia del temps els fets rellevants amb la informació més destacada.</p> <p>Treballar en equip, documentar, acordar, sintetitzar i exposar de manera clara.</p>
Durada	Una sessió a l'aula del centre educatiu.

### Taller a l'aula. Introducció.

---

Per preparar l'activitat cal descarregar de la carpeta de RECURSOS les fitxes de treball i la selecció de la documentació per a cada bloc temàtic. Es recomana treballar amb les fitxes impreses, però la documentació es pot consultar directament amb l'ordinador, no és imprescindible imprimir-la.

Per la darrera part de l'activitat necessitem un paquet de *post-its* adhesius o utilitzar una aplicació online de pissarra digital per compartir els resultats de la cerca de manera dinàmica. Existeixen nombroses aplicacions gratuïtes que es poden utilitzar:

[https://www.canva.com/es\\_es/pizarra-online/](https://www.canva.com/es_es/pizarra-online/)

<https://miro.com/es/pizarra-virtual/>

[https://edu.google.com/intl/es-419\\_ALL/jamboard/](https://edu.google.com/intl/es-419_ALL/jamboard/)

L'activitat comença amb una petita introducció del/la docent que condueix el taller en la que s'explica la dinàmica de l'activitat i la missió de l'alumnat. Si s'ha treballat a classe la Guerra d'Espanya, no caldrà fer cap introducció històrica. En cas que la temàtica sigui completament nova per a l'alumnat, es recomana fer una sessió prèvia per situar el tema i la cronologia dels fets de la guerra. Al final del dossier trobareu un recull de recursos pedagògics per treballar la Guerra d'Espanya a l'aula.

La MISSIÓ de l'alumnat en aquesta activitat és la de descobrir la informació fonamental referent a un esdeveniment relacionat amb les causes i desenvolupament de la guerra a la comarca. Cal que l'entenguin prou per a poder-lo explicar a la resta de la classe i, entre tot el grup, poder ordenar i relacionar els quatre els blocs de manera cronològica.

### **Desenvolupament de l'activitat**

---

- Es divideix el grup classe en quatre equips de cerca. Cada equip treballa un bloc temàtic diferent en base a la documentació seleccionada. Els membres de cada equip reben una còpia de la fitxa de treball (INFORME PER A LA INVESTIGACIÓ) on s'exposa:
  - Una descripció poc detallada dels fets que els toca investigar. Aquesta part de la fitxa té com a objectiu facilitar informació per fer més comprensibles els fets que es relacionen amb la documentació, però deixant marge a l'aportació de contingut que ha de fer l'alumnat.
    - Moviment obrer.
    - Els fets del Triai.
    - Art en perill.
    - Sota les bombes.
  - Les pautes a seguir per a fer l'estudi de la documentació. Exemple de fitxa:

## Informe per a la investigació Art en perill!

L'any 1939, el govern de la Generalitat funda el Consell de Cultura que coordinarà el desplaçament de les primeres tasques d'intervenció, ordenació, restauració i catalogació del patrimoni cultural i artístic català. Una tasca com no s'havia fet anteriorment, i que significava la presa en mans dels grans museus del país i una política de gestió del patrimoni cultural ben definida.



Intervencions de salvaguarda a Museu Martini, 1939.

L'inici de la Guerra d'Espanya va aturar el desenvolupament d'arxius ja tal com s'havia previst però tota la feina feta va permetre actuar amb rapidesa i efectivitat perquè les accions de salvaguarda del patrimoni històric-artístic català van ser necessàries durant tota la guerra.

Els primers mesos del conflicte, quan el cop d'estat de Franco contra la República provoca l'escletxa d'una revolució social d'esquerra, els revoltats ataquen de manera indiscriminada el patrimoni artístic, burgès i religiós. I en el transcurso de la guerra, els bombardejos i atacs d'un i altre bàndol, també posen en perill el patrimoni del front i de la rereguarda atacada.

A Catalunya, la reacció de protecció davant d'aquestes accions i els moviments de salvaguarda del patrimoni van ser molt ràpids i a tots els nivells, des de la Generalitat de Catalunya fins als ajuntaments, institucions i particulars de tot el país.

Les peces artístiques més importants aniran a parar a l'estiu de 1939 al Museu del Palau Nacional de Montjuïc, a Barcelona però ben aviat, davant la por de possibles noves pertorbacions, atacs i bombardejos de l'enemic, l'elitza, es decideix traslladar les obres del Museu d'Art de Catalunya a un lloc molt més allunyat de la línia del front.

1



Per raons evidents de seguretat, es va imposar el criteri d'evacuar els grans museus de Barcelona i alguns dels dipòsits i concentracions d'altres llocs del territori, massa propers als fronts de batalla o a suspensions de ser bombardejats.

La salvaguarda i concentració de les grans col·leccions d'art i patrimoni arqueològic, doncs, van ser pensades i realitzades sòlides en compte el risc de destrucció per part dels avions franquistes i les campanyes de bombardejos de les aviacions nazis i feixistes que col·laboraven amb els sublevats.

El trasllat de les col·leccions artístiques va suposar també el desplaçament de la Comissaria General de Museus al nou emplaçament escollit.

L'acció coordinada de salvaguarda i trasllat de les obres va permetre, fins i tot, organitzar una important exposició d'art a l'estranger en ple desenvolupament de la guerra. Una exposició que mostrà per primer cop l'art català al món.



### TREBALL D'INVESTIGACIÓ.

El contingut de l'informe d'investigació que teniu a les mans no està complet. Cal que el completeu reconstruint els fets en base a la documentació original que teniu seleccionada al dossier: premsa, fotografies i documents de l'època que actualment estan custodiats a l'ACGAX.

- Llegiu l'informe per a la investigació i relacioneu cada document amb els fets que hi van apareixent en ordre cronològic.
- Repartiu-vos la documentació entre les persones de l'equip de manera que cada petit grup pugui investigar un fet concret. Cada grup agafa un *post-it* en blanc.
- Basant-vos en la informació que dels documents i de l'informe intenteu respondre:
  - QUI es desenvolupa el fet.
  - QUAN succeeix.
  - QUI el protagonitza.
  - QUÈ és el que passa.
  - PER QUÈ creieu que passa.
- Feu un esforç de síntesi i anoteu un resum d'aquesta informació en el *post-it* que heu agafat.
- Torneu a reunir a tot l'equip i poseu la informació en comú.

2



- Cada equip rep les còpies de la documentació original per treballar cada bloc, bé impreses, bé en PDF per consultar des de la pantalla de l'ordinador. Els equips disposen d'un temps determinat per consultar la documentació i seguir les indicacions de la FITXA.

### TREBALL D'INVESTIGACIÓ.

El contingut de l'informe d'investigació que teniu a les mans no està complet. Cal que el completeu reconstruint els fets en base a la documentació original que teniu seleccionada al dossier: premsa, fotografies i documents de l'època que actualment estan custodiats a l'ACGAX.

Llegiu l'informe per a la investigació i relacioneu cada document amb els fets que hi van apareixent en ordre cronològic.

Repartiu-vos la documentació entre les persones de l'equip de manera que cada petit grup pugui investigar un fet concret. Cada grup agafa un *post-it* en blanc.

Basant-vos en la informació dels documents i de l'informe intenteu respondre:

ON es desenvolupa el fet.

QUAN succeeix.

QUI el protagonitza.

QUÈ és el que passa.

PER QUÈ creieu que passa.

Feu un esforç de síntesi i anoteu un resum d'aquesta informació en el *post-it* que heu agafat.

Torneu a reunir a tot l'equip i poseu la informació en comú.

- Un cop tenen tota la informació recollida, han d'aconseguir posar-se d'acord per concretar-la molt amb l'objectiu de condensar-la en un *post-it* on hauran d'anotar de forma sintètica què va passar, perquè i qui ho va protagonitzar. Aquest exercici serveix per forçar un treball de posada en comú i discussió per fer una tria de l'essencial. Com que els quatre blocs temàtics estan formats per diferents fets concrets que es van succeint al llarg del temps i que expliquen l'esdeveniment més general, l'alumnat ha d'endregar dates, situacions i accions relacionades però totes diferents. El fet d'usar *post-its* amb un espai molt limitat per escriure, els força a triar quins són els episodis que volen explicar i a sintetitzar molt la informació recollida.

- La posada en comú es fa amb tot el grup classe alhora i en ordre cronològic seguint les dates que han anotat als diferents *post-its*, del més antic al més recent i col·locant-los un darrere l'altre sobre



una superfície física o a la pissarra online. Comença el grup que té el *post-it* amb la data més antiga i, a partir d'aquí, va intervenint ara un grup, ara l'altre, desenvolupant la informació per a la resta de companys i companyes de la classe. D'aquesta manera veuen que els quatre esdeveniments també estan relacionats entre si i entre tots van construint el relat de la guerra al territori sota la conducció de la persona docent.

- Conclusió de l'activitat. Un cop exposada tota la informació es promou una reflexió oberta amb tot el grup. "Aquesta és una guerra que no vam viure, però que si van viure els nostres besavis i besàvies, sou la quarta generació des dels fets que heu estat treballant. La guerra, la postguerra i el franquisme va marcar la vida de la majoria de les nostres famílies i molts aspectes mal resolts del conflicte encara tenen afecte avui". Si a l'aula hi ha alumnat nouvingut, la seva participació enriqueix molt el debat perquè ens permet fer comparacions i relacionar fets ocorreguts en altres països amb la Guerra d'Espanya. Poden ser especialment interessants les aportacions de l'alumnat d'origen llatinoamericà provinent de països d'acollida de les persones exiliades, o de l'alumnat d'origen marroquí, provinent de les zones que van formar part del Protectorat Espanyol del Marroc durant tot el conflicte.



La reflexió es produeix de manera natural a mesura que es van exposant els fets de la documentació treballada, però es pot portar al present animant a aquell alumnat que vulgui fer alguna aportació personal:

- Algú pot aportar alguna informació de primera mà? Us han explicat mai a casa algun fet sobre com van viure els vostres besavis o besàvies la guerra?
- Mireu enrere i reflexioneu: identifiqueu alguna situació conflictiva actual que pugui tenir alguna relació amb aspectes no resolts de la Guerra d'Espanya?

### **Cessió d'un espai de treball a l'ACGAX**

---

Voleu fer aquesta activitat a les instal·lacions de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa? Només ens heu d'escriure a [acgarrotxa.cultura@gencat.cat](mailto:acgarrotxa.cultura@gencat.cat) i fer-nos la petició. Us reservarem una sala a l'ACGAX per dur a terme l'activitat. Podreu treballar amb les reproduccions dels documents originals que custodiem i veure els originals, sempre manipulats pel professorat. També tindreu accés a la biblioteca auxiliar de l'Arxiu que conté una àmplia bibliografia sobre el tema i totes les obres de referència publicades sobre la Guerra d'Espanya a Olot i a la comarca de la Garrotxa.

### **RECURSOS DE L'ACTIVITAT**

Trobareu tots els materials per fer l'activitat a la carpeta de RECURSOS de l'activitat en format PDF. Tots els materials són descarregables i imprimibles.

Recursos pedagògics sobre la Guerra d'Espanya:

- Projecte VENCIDXS. <https://vencidxs.com/e/introduccion/?lang=ca>
- Memorial democràtic. <https://memoria.gencat.cat/ca/educacio/recursos/>
- Associació Memòria i Història de Manresa. <https://www.memoria.cat/edu/>

**Si voleu saber-ne més...**

### **Obres generals**

ACGAX (2024) *Olot. República, Guerra Civil i Postguerra*. El Papiol: Editorial Efadós (Col·lecció Catalunya en Guerra).

Jesús GUTIÉRREZ (coord.) (2008). *Història de la Garrotxa*. Girona: Diputació de Girona (Història de les Comarques Gironines; V).

Projecte "Els besnets de la memòria a la Garrotxa" del Patronat d'Estudis Històrics de la Garrotxa:

<https://interactiusddb.shorthandstories.com/besnets-memoria-garrotxa/index.html>

Jordi Pujiula (2005). *Dictadura, República i Guerra Civil*. Olot: Ajuntament d'Olot-Diputació de Girona (Quaderns d'Història d'Olot; 8).

### **Moviment obrer**

Joan BARNADAS (2012). *Orígens del moviment obrer a Olot (1840-1923)*. Olot: Biblioteca Social d'Olot.

Joan BARNADAS (2024). *La CNT a Olot (1910-1939)*. Olot: CNT Olot-Biblioteca Social.

### **Els fets del Triai**

Vídeo de la conferència 'Què va passar al Triai?', Olot: ACUGA, 2 abril 2021 (60 minuts):

<https://www.youtube.com/watch?v=yCxQXX4C0FQ>

### **Art en perill**

Joaquim NADAL i Mireia CAPDEVILA (ed.) (2022). *El patrimoni artístic català durant la Guerra Civil espanyola. Itineràncies, destruccions, salvaments*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

*Viatge a Olot. La salvaguarda del patrimoni artístic durant la Guerra Civil* (1994). Barcelona: Ajuntament de Barcelona-Àmbit.

Vídeo de la visita comentada a l'exposició "Museu en perill" al MNAC (23 minuts):

<https://www.youtube.com/watch?v=ZMDAtSMveHc&t=714s>

### **Bombardejos i refugis**

Anna BONFILL, Julio CLAVIJO i Joan M. RIERA (1998). *Olot sota les bombes (1936-1939)*. Olot: Arxiu Municipal d'Olot.